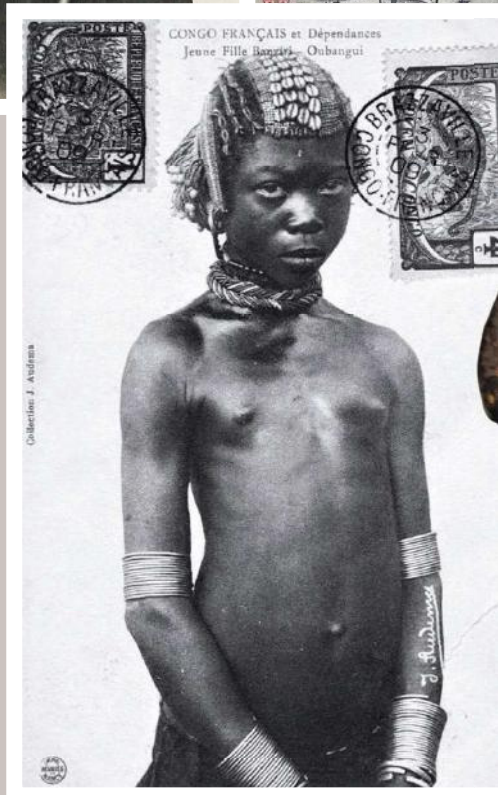
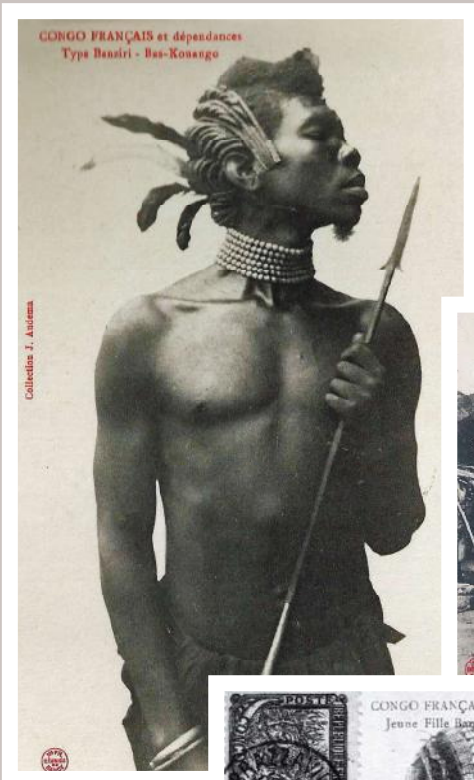

De Gbanziri

Urhobo, Salampasu, Mangbetu, Gbanziri, een keuze uit de vele spannende namen van volken uit Midden-Afrika, de laatstgenoemde uit het Ubangi-gebied. Alleen al vanwege de namen zou je er een object van in je bezit willen hebben.

Oude ansichtkaarten van een Gbanziri-dorp aan de rivier Ubangi en van een Gbanziri-man en -meisje. In het haar van het meisje is de typische versiering goed te zien. Collectie J. Audema ca. 1900

Oude ansichtkaart uit 1900 met een Gbanziri-vrouw. Collectie J. Audema

Boven: Het leefgebied van de Gbanziri.

Kaart bewerkt door A. Smit

Links: Gbanziri-beeld met de kenmerkende combinatie van mond, neus en wenkbrauwen en de hanenkam-achtige scarificatie op het voorhoofd.

In Afrika ben ik nog nooit geweest. Afrika komt altijd naar mij toe. Afrika benadert mij voortdurend in de gedaante van afbeeldingen, films, geluid en vertellingen door anderen, zowel mondeling als op schrift.

Via een in het Ubangi-gebied gespecialiseerde verzamelaar ben ik in het bezit gekomen van een aantal beelden van de Gbanziri (of Barziri, Banzili, Banziris, Gbandere, Gbanzili). In mijn zoektocht naar achtergrondinformatie bij de beelden ben ik het volgende te weten gekomen:

De Gbanziri bevolking leeft aan de Ubangi, een zijtak van de Congorivier, en telt momenteel 23.500 zielen. Zij hebben zich in de 16e eeuw vanuit de streek Haut-Nil (Soedan) in het noordoosten van het gebied rond Kouango gevestigd. Belgen en Fransen hadden als eersten contact met hen.

Ubangi-gebied

Vanaf Bangui loopt de Ubangi-rivier ca. 550 km naar het zuiden en vormt daar de grens tussen Congo-Brazzaville en de Democratische Republiek Congo (DRC), het vroegere Zaïre. Even ten zuiden van de evenaar, vloeit hij samen met de Congo-rivier. Stroomopwaarts vanaf de stad Bangui maakt de rivier een bocht naar het oosten en vormt dan de grens tussen de Centraal Afrikaanse Republiek (CAR) en de DRC. Dit gedeelte van de rivier is over een grote afstand door stroomversnellingen niet bevaarbaar voor grotere schepen. Daardoor bleef het gebied in de bocht van de Ubangi lang onbekend. Dit gebied ten zuiden van de bocht duidt men aan als het Ubangi-gebied.

Hoewel het gebied wordt bewoond door verschillende volken, laten de objecten een grote mate van overlap en onderlinge overeenkomst zien. Die overeenkomsten zijn het gevolg van wederzijdse beïnvloeding en betreffen zowel de grote lijn als details. Ze zijn het gevolg van zeer veel migraties van volken binnen het Ubangi-gebied.

Ondanks het feit dat deze regio rond 1880 reeds was bereisd, duurde het lang voor men de verbanden enigszins kon

Kenmerkende Gbanziri-beelden

In het boek van Grootaers met zeer veel beelden uit het Ubangi-gebied wordt slechts één beeld aan de Gbanziri toegeschreven (pagina 20, met een detail ervan op de voorzijde van de cover).

De stijl van deze beelden is zeer bijzonder en herkenbaar, waarbij vooral de combinatie mond (in eclipsvorm), neus en wenkbrauwen uniek is. Vanaf de neus loopt een hanenkam-achtige rij scarificaties over het voorhoofd naar achteren, zoals die ook bij de Ngbandi vaak voorkomt.

Om de hals dragen de beelden een brede band van kralen. Armen en de relatief korte benen zijn vaak gedecoreerd met arm- en enkelbanden. Vooral aan het hoofd besteedde de snijder veel aandacht. De rest van het lichaam werd eenvoudig weergegeven.

Wat wel opvalt is dat de vooruitstekende tepels en navel bij alle beelden steeds dezelfde vorm hebben.

De functie/betekenis van de beelden is tot nu toe onbekend gebleven.

Voor zover bekend zijn tot nu toe slechts mannelijke beelden verzameld.

duiden. Zo kwam het dat pas in 2007 een aantal specialisten een boek over dit gebied schreef, parallel daaraan was er een expositie in het Afrikamuseum in Berg en Dal (Grootaers, 2007).

Taalgroep

De bewoners van het Ubangi-gebied spreken een taal die behoort tot de Ubangi-taalfamilie. Bepaalde taalkundige karakteristieken verraden een complexe oorsprong, die ook leidde tot de overeenkomsten in de ‘kunst’-uitingen. Heel kenmerkend zijn de scarificaties en de hartvorm van gezichten van beelden en maskers binnen het Ubangi-gebied.

De Gbanziri

De Gbanziri waren van oorsprong landbouwers, maar als oeverbewoners ook vaardige vissers. Ze rookten de vis en verkochten of ruilden de vangst tegen ander voedsel zoals maniok, bananen, mais, aardappelen, kippen, eieren en geiten. Ook hielden ze zich intensief bezig met transport en handel. Als ervaren kanopedelaars hielpen ze de Europese ontdekkingsreizigers om hen met hun goederen in prauwen (uitgehollde boomstammen) te vervoeren op het traject tussen Bangui en de samenvloeiing van de Mbomou en Uele rivieren, 400 km oostwaarts, evenals langs de noordelijke zijrivieren van de Ubangi. Ze werden betaald met kralen, kaurischelpen en metaaldraad, die ze gebruikten voor het maken van lichaamsdecoraties. Ze droegen geen amuletten en fetisjes zijn van hen niet bekend.

De mannen en vrouwen liepen vrijwel naakt met alleen een lendenschort gemaakt van boombast. Tijdens vissen en transport wierpen de mannen zelfs deze bedekking af om schade eraan te voorkomen. Meisjes liepen helemaal naakt totdat ze gingen trouwen.

Een vrouw werd voor een huwelijk gekocht. Polygamie kwam soms voor, maar men hield zich toch het meest bij de eigen vrouw.

Echtscheiding werd bestraft met de dood, hoewel schuldigen zich vrij konden kopen.

Een Gbanziri-beeld met het haar in vlechtjes, die versierd zijn met kleurige kraaltjes.

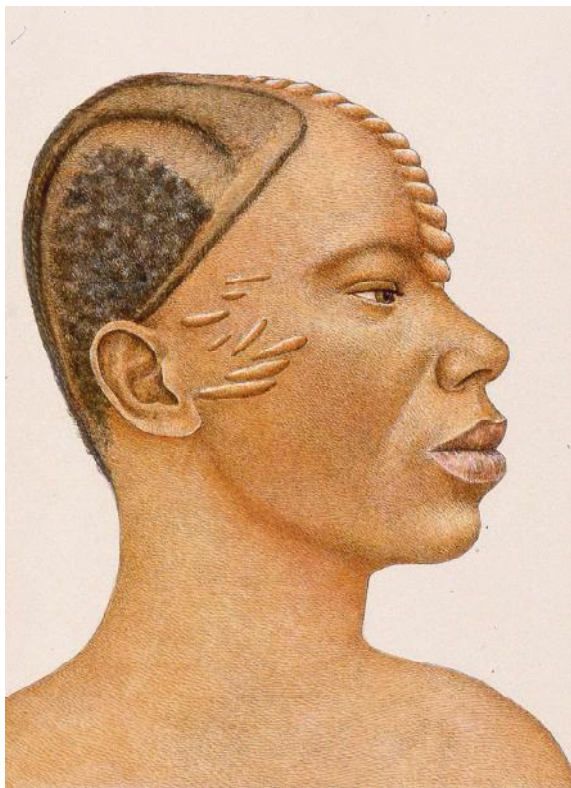
Het haar

Over de haarstijl zijn verschillende versies. Jonge meisjes verlengden hun haar met plantenvezels (zoals tegenwoordig de bekende extensions), rolden het op en hielden het bijeen door middel van rubber. Anderen meldden dat de haren werden gedrenkt in olie en rond een arm werden gewikkeld tijdens de dagelijkse werkzaamheden.

Mannen droegen hun haar in een kam vanaf het voorhoofd tot in de nek. Gehuwde personen droegen hun haar in vlechtjes, die rijkelijk versierd werden met veelkleurige, glazen kralen. Deze versiering diende niet alleen ter verhoging van de schoonheid, maar was ook een soort ‘bankrekening’ van de betrokkene, want kralen hadden in die tijd veel ruilwaarde. Tegenwoordig worden de kapsels meer gedragen in moderne stijl.

Bondgenoten van Europeanen

Omdat de Gbanziri bedreigd werden door de slavenrooftochten vanuit het noorden, sloten Gbanziri-chiefs, zoals

Deze tekening van Ger Daniëls geeft prachtig de haardracht en scarificaties weer van een man uit het Ubangi-gebied. © Ger Daniëls

Bessou en Bembè, verbonden met Europeanen. Chif Bamanga uit het Kembegebied tekende een bescherm-verdrag met de Franse ontdekkingsreiziger Paul Crampet in het jaar 1890 en kort daarna deed Chif Bembè, uit het dorp Dioukoua Mossoua, hetzelfde. Gbanziri-chif Raymond Sukambi en de Franse official Felix Eboue werden zelfs vrienden en bondgenoten. Abel Goumba, een Gbanziri, speelde een belangrijke rol in de politiek van Centraal Afrika, evenals een aantal halfbloed kinderen van Europese vaders en Gbanziri moeders.

Ten slotte

Het artikel wil ik eindigen met twee bijzondere verhalen, die ik tijdens mijn zoektocht in oude geschriften tegenkwam.

Bij de Gbanziri werd een dode in zijn hut in zittende houding op een hoge stoel vastgebonden. De verwanten verzamelden zich rond de dode en men stak on-

der de dode een vuur aan en zette potten eronder, om daarin het uit het lichaam lopende vet te verzamelen. Zodra hiervan voldoende in de potten zat, wreef men daarmee zijn gezicht en de handen in. Daarna waste men zich met warm water, dat vervolgens door de aanwezigen werd gedronken. Men geloofde op deze manier een deel van de gestorvene in zich op te nemen. Vaak werd een deel van het vet in een schaal bewaard in de hut. Na dit ritueel werd het lijk begraven. Verwanten, die niet bij deze ceremonie aanwezig konden zijn, kregen hun deel van het lijkenvet toegezonden.

Gbanziri aten hondenvlees met groot genoegen. Ze verdrongen een hond en kookten het dier met huid en haar. Dit vlees was strikt verboden voor vrouwen, die ook niet deelnamen aan het bereiden van de maaltijd. Ze geloofden, dat het de vrouwen ziek zou maken. Men ging daarin zo ver, dat na het eten van hond, de handen grondig werden gewassen voordat een vrouw werd aangeraakt. Er werd beweerd dat het eten van hond een indicatie van kannibalisme is, maar dat wordt door de Gbanziri ten stelligste ontkent. Naast de hond behoren geiten en kippen tot hun huisdieren. Maar de basis voor hun voedsel ligt bij de visserij. In een geschrift uit 1906 zegt Viscount Mountmorris, dat de Gbanziri, net als andere volken in deze streek, bewezen kannibalen zijn. Ze hadden tot de komst van de witte man de gewoonte om slaven te houden voor voedsel, net als de geiten en honden. Hoewel hij het niet in werkelijkheid heeft gezien, had hij blijkbaar toch een goede reden om aan nemen dat het vetmesten en doden van slaven niet geheel was verdwenen.

piet.klaaske@kpnmail.nl

Bronnen

- Banziri (2019). In *Wikipedia*, geraadpleegd juni 2019.
 Clozel, M.F.J. (1896). *The Banziris of the Congo Basin*. In: *Popular Science Monthly*, Volume 49, p.673-677.
 Grootaers, J.-L. (edit.). (2007). *Ubangi, art and cultures from the African Heartland*. Brussel: Mercatorfonds
 Mountmorris, V. (1906). *The Congo Independent State*. London: Williams and Norgate.